

20 rokov Programu obnovy dediny 1998 – 2018

Slovo na úvod

Každý environmentálne zmysľajúci človek si veľmi dobre uvedomuje, že len rozumné využívanie obmedzených zdrojov našej planéty so skutočným záujmom o ich obnovu môže zabezpečiť trvalú udržateľnosť a v konečnom dôsledku priniesť kvalitnejšiu životnú úroveň. Obzvlášť v podmienkach slovenského vidieka. Práve rázovitý život na vidieku vždy zohrával a som presvedčený, že aj naďalej bude zohrávať v podmienkach Slovenska dôležitú úlohu. Preto je nevyhnutné, aby štát vytváral účinné mechanizmy a slovenským samosprávam dokázal nielen v ťažkých chvíľach podať pomocnú ruku. Pri obnove dediny je, samozrejme, dôležitá spoluúčasť jej obyvateľov a spolupráca odborníkov smerovaná k zachovaniu kultúrnej continuity, tradícií a charakteristického vzhladu vidieckeho sídla a krajiny. Len takto, spoločnými silami je možné vytvoriť ekonomické, organizačné a odborné predpoklady podpory vidieckych komunít na to, aby sa vlastnými silami snažili o harmonický rozvoj zdravého

životného prostredia, zachovávanie prírodných a kultúrnych hodnôt vidieckej krajiny a rozvoj environmentálne vhodných hospodárskych aktivít s dôrazom na identitu a špecifiká tohto prostredia. A práve takýmto nástrojom rozvoja vidieka v štátoch vyspelej Európy a Slovenska je Program obnovy dediny. História tohto jedinečného programu sa začala na Slovensku písať v roku 1997, keď ho schválila vláda SR. O rok na to, bol aktualizovaný a jeho garantom sa stalo Ministerstvo životného prostredia SR v spolupráci s rezortom pôdohospodárstva.

Rezort životného prostredia tak stál pri zrode Programu obnovy dediny na Slovensku a celé dve desaťročia aktívne podporoval najrôznejšie aktivity, projekty, dokumentácie a realizácie, čím významne prispel k zlepšeniu kvality životného prostredia na slovenskom vidieku. Napriek tomu, že sa úplne nenaplnil jeho medzirezortný charakter, Ministerstvo životného prostredia SR a Environmentálny fond ho udržali pri živote. To umožnilo dokázať, aký veľký prínos môže mať dlhodobý naplňovaný program malých grantov. O tom, že program má obľubu a je úspešným nástrojom rozvoja slovenského vidieka, svedčí aj fakt, že sa doň zapojilo takmer 83 % obcí Slovenska. Revitalizácia parkov, mokradí, rašelinísk, úprava verejných priestranstiev, oddychových zón, ale aj opatrenia na zlepšenie triedenia a recyklovania odpadu a podpora budovania nových kompostární, vznik dažďových záhrad či zatravnovacích dlažieb - to všetko sú konkrétne opatrenia, ktoré zlepšujú kva-

litu životného prostredia a bezpochyby aj kvalitu života ľudí na vidieku. A nebyť tohto skvelého programu, s najväčšou pravdepodobnosťou by sa v mnohých obciach Slovenska dodnes nestali realitou.

Dnes môžem s hrdosťou uviesť niekoľko faktov. Za 20 rokov využívania dotačného systému Programu obnovy dediny sa doň zapojilo 2 415 obcí a 260 mikroregionálnych združení obcí. Za toto obdobie obce a mikroregióny podali 13 779 žiadostí v celkovej výške 77,24 mil. €, pričom bolo podporených 3 407 projektov spolu za 10,83 mil. €. Priemerná výška dotácie tak činila 3 307 €.

Monografia, ktorú držíte v rukách, prináša celkovú bilanciu programu, číselné štatistiky, pozitívne a vzorové realizácie, úspešné projekty a spomienky. V celom dokumente však dominuje veľmi dôležitá skutočnosť, a to, že za všetkými číslami, faktami, prácami, snahami a realizáciami sa skrývajú ľudia. Bez ich pracovného nasadenia a životného elánu by hodnota diel vytvorených v rámci Programu obnovy dediny na Slovensku bola neporovnateľne nižšia.

Programu obnovy dediny na Slovensku želim aj do ďalších rokov veľa zaujímavých a inšpiratívnych nápadov, úspešných realizácií, iniciatívnych ľudí a veľa pozitívnej energie.

László Sólymos
minister životného prostredia
Slovenskej republiky

... k dvadsiatke

Rozvoj vidieckych komunít pomáha celej spoločnosti

Slovenské obce tvoria takmer 96 % z celkového počtu samospráv na Slovensku. Spolu s mestami tvoria model miestnej územnej samosprávy na Slovensku. Ako typická vidiecka krajina nesmieme zabúdať na to, že obce sú symbolom nášho živého dedičstva. Udržiavajú stáročné zvyky, tradície, folklór, teda to, čo je duchovným bohatstvom spoločnosti.

Zároveň treba vyzdvihnúť aj ďalšie oblasti, ktoré najmä dedinám dávajú jedinečný rozmer a nenahraditeľný prínos. Či už ide o poľnohospodárstvo, lesníctvo, vidiecky turizmus, alebo o environmentálne aspekty a silnú medziludskú solidaritu, ktorá je v obciach, v porovnaní s mestským prostredím, dominantnejšia.

Rozvoj vidieckych komunít pomáha celej spoločnosti a po dvoch desaťročiach Programu obnovy dediny môžeme hovoriť o konkrétnej a adresnej podpore, s ktorou spájame veľmi obľúbený dotačný mechanizmus i prestížne ocenenie Dedina roka vrátane etablovania súťaže na medzinárodnej úrovni.

Program obnovy dediny bol pred dvadsiatimi rokmi myšlienkou, ktorá sa osvedčila, a tak obciam, ako

aj mikroregiónom podáva pomocnú ruku formou rozvojovej pomoci. Pri príležitosti významného výročia programu je vhodný čas bilancovať, ale aj oceňiť jeho tematické zameranie.

Musíme si uvedomiť, že tak ako dokážeme rozvíjať vidiek, úspešne zvládneme zabezpečiť rovnomerný rozvoj územia, v ktorom kvalita života závisí od rozsahu verejných služieb, dopravnej dostupnosti, využitia vnútorného potenciálu mikroregiónov, a teda spokojnosti obyvateľov s vytváraním podmienok na ich spokojný život.

Pri príležitosti dvadsiateho výročia Programu obnovy dediny chcem poďakovať Slovenskej agentúre životného prostredia, Ministerstvu životného prostredia SR a tiež Ministerstvu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR za kontinuitu, vytrvalosť a úprimný záujem participovať na rozvoji vidieckych komunít, teda na aktivitách, vďaka ktorým spájame svoje sily na to, aby miestna územná samospráva pevne stála na pilieroch dynamických miest a aktívnych obcí.

Michal Sýkora
predseda ZMOS

20 rokov realizácie Programu obnovy dediny na Slovensku

V skutočnosti je to trochu dlhšia história. V roku 1991 sa v ešte spoločnej republike vďaka osvieteným politikom zrodilo prvé uznesenie vlády, ktoré propagovalo realizáciu obnovy dediny, ale bez finančného krytia zo strany štátu. Stali sme sa členom Európskeho pracovného spoločenstva pre obnovu dediny a rozvoj vidieka a mali sme možnosť absolvovať študijné cesty, exkurzie a semináre v štátoch vtedy vyspelej Európy. Tam siahajú počiatky osvety, inšpirácií a vzájomnej výmeny skúseností.

Program obnovy dediny (POD) bol (vďaka niekoľkým nadšencom) ustanovený v rezorte životného prostredia, financovanie sa rozbehlo od roku 1998. Organizáciou bola poverená Slovenská agentúra životného prostredia, v prvých rokoch odborne participovala Agentúra pre rozvoj vidieka. Na podporu realizácie vznikol Spolok pre obnovu dediny ako občianske združenie usilujúce o zachovanie tváre a duše dediny. Šírenie myšlienok obnovy dediny smerom k obciam zabezpečoval aj ZMOS.

Začali sme systémovo – najprv vypracovať miestny program obnovy dediny participatívnymi metódami, potom jeho jednotlivé oblasti dopracovať do konkrétnych projektov, ktoré budú podložené kvalitnými projektovými dokumentáciami od odborníkov (architektov, urbanistov, ekologov, dopravných a poľnohospodárskych inžinierov). Potom realizácie – a to všetko prepojené osvetovo-propagačnými a vzdelávacími aktivitami, vysvetľujúcimi filozofiu POD.

Podporované boli územné plány a urbanisticko-architektonické štúdie, obnova verejných priestranstiev, drobná architektúra (autobusové zastávky, lávky a mostíky, tržnice, prístrešky, studne, chodníky...), oddychové zóny, náučné chodníky, cyklotrasy, ihriská a športoviská – to všetko vrátane projektovej dokumentácie. Oblúbené boli aj osvetové a vzde-

lávacie aktivity - odborné študijné cesty, prednášky a semináre, súťaže, propagačné materiály obcí, miestne múzejné expozície, náučné chodníky... Po zmenách kompetencií rezortu sa postupne zúžil predmet podpory na „environmentálne zamerané“ aktivity. Záujem o ne však ani po 20 rokoch neútlacha, dôkazom sú štatistické údaje a množstvo vydaných a inšpiratívnych projektov po dedinách.

Lenže Program obnovy dediny nie je len o peniazoch, je to predovšetkým filozofia, ako pristupovať k obnove dediny.

Je o zachovaní a rozvíjaní tradícií v oblasti hmotnej aj nehmotnej kultúry, o obnove prostredia v duchu kultúrnej continuity a miestnej identity. Je o spoločnosti, fungovaní miestnych spolkov, klubov, združení, o sociálnej starostlivosti, práci s mládežou. Je o uplatňovaní vzorov z domácej ľudovej architektúry a staviteľstva v rekonštrukciách a novej výstavbe na dedine. Je o úprave a nových funkciách verejných priestranstiev, o zeleni vo vidieckych sídlach, o drobnej architektúre. Je o environmentálnej a regionálnej výchove, ochrane životného prostredia, zlepšení kvality života. Je o hodnotách vidieckej krajiny, o potrebe zachovania ducha vidieka.

Dvadsaťročné skúsenosti z realizácie POD u nás aj v zahraničí sú dôkazom, že je to dobrý program, v obciach sa teší mimoriadnej obľube, prináša výsledky s pridanou hodnotou. 20 rokov úspešného fungovania programu preukázalo jeho životaschopnosť, ktorá mu zaručuje ďalšiu existenciu. Všetkým ľuďom, ktorí stoja za jeho realizáciou, prajem do ďalších rokov veľa tvorivej aktivity, nadšenia, pracovného nasadenia aj peňazí.

Ing. arch. Anna Kršáková
predsedníčka Spolku pre obnovu dediny

Program obnovy dediny sa za obdobie od svojho vzniku až po súčasnosť stal pre slovenské obce zjavne známym a využívaným nástrojom, o čom svedčí aj počet obcí, ktoré sa počas dvadsiatich rokov využívania dotačného systému Programu obnovy dediny zapojili do tohto programu.

Agentúra pre rozvoj vidieka (príspevková organizácia Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR) ako hostiteľský orgán Národnej siete rozvoja vidieka SR pre programové obdobie rokov 2014 – 2020 sa taktiež usiluje o rozvoj slovenského vidieka a života na ňom, a to najmä poskytovaním poradenstva, organizovaním seminárov a konferencií k možnostiam čerpania finančných prostriedkov z Programu rozvoja vidieka SR 2014 - 2020, kde okrem farmárov, poľnohospodárov a iných subjektov v jednotlivých prípadoch môžu byť beneficietmi aj obce.

Na Slovensku pôsobí viacero organizácií, ktoré chcú napomáhať rozvoju vidieka a života na ňom. Je nevyhnutnosťou, aby tieto organizácie boli ľuďom a sebe navzájom nápomocné. Príkladom tejto spolupráce je medzi obcami obľúbená súťaž Dedi-na roka, ktorú každé dva roky organizuje Slovenská

agentúra životného prostredia a spolupracuje na jej s viacerými organizáciami pôsobiacimi v prospech slovenského vidieka.

V súčasnosti možno sledovať čoraz väčší záujem občanov Slovenskej republiky o našu krajinu, tradície, vidiecky cestovný ruch, ale i o kvalitné životné prostredie, o čom sa často presviedčame na rôznych výstavách a podujatiach, na ktorých sa zúčastňujeme. Preto je veľmi pozitívnym aspektom, že slovenské obce majú možnosť uchádzať sa o finančné zdroje z rôznych grantov, fondov a dotácií, čím robia vidiek a život na ňom lepším a kvalitnejším.

Vidiek a regióny Slovenska občanov našej krajiny zaujímajú čoraz viac, preto ich treba neustále podporovať, zveľaďovať a dostávať do povedomia. Do ďalších rokov fungovania Programu obnovy dediny na Slovensku prajeme veľa inšpiratívnych nápadov, úspešných a dobre zrealizovaných projektov a v neposlednom rade veľa iniciatívnych ľudí z vidieka, ktorí majú snahu pracovať pre slovenský vidiek, lebo kde je vôľa, tam je cesta.

Ing. Lenka Mikulová
riaditeľka Agentúry pre rozvoj vidieka

Od minulosti k budúcnosti

Čím je svet globalizovanejší, tým viac ľudí vyhľadáva odlišnosť a jedinečnosť. Náš vidiek ponúkajedno i druhé, otázkou je, nakoľko sme schopní využiť to v jeho prospech i v prospech celej krajiny.

Slovensko bolo až do minulého storočia vyslovene rurálnou krajinou. Potom prišla vlna priemyselňovania a s ňou aj postupné vyludňovanie a úpadok vidieka. Dnes je už migrácia medzi mestom a vidiekom pomerne stabilizovaná a vidiecke sídla sa snažia chytiť druhý dych.

Obciam s osvietenými hlavami na čele sa to ob-

čas darí aj vďaka Programu obnovy dediny, ktorý na Slovensku, podobne ako v mnohých krajinách Európskej únie, úspešne funguje už 20 rokov. Čarom nechceného sa toto malé výročie odohrávalo počas Európskeho roka kultúrneho dedičstva a ten bolo príležitosťou zbaviť sa pocitov menejcennosti voči väčším a starším európskym krajinám a poslať správu o jedinečnosti nášho vidieka aj do sveta.

Veď vďaka našim predkom máme obrovské kultúrne bohatstvo, ktoré sa skrýva v každej z 2 752 dedín naprieč celou krajinou. Na druhej strane si treba

priznať, že my sami neraz nevieme, aké úžasné dedičstvo okolo seba máme, hoci informačných kanálov je k dispozícii čoraz viac a aj vďaka nim môžeme prepájať minulosť so súčasnosťou. Treba ich len viac využívať a zapájať sa napríklad aj do Programu obnovy dediny či súťaže Dedina roka, ktorá je jeho súčasťou.

Pokoj vidieka

O tom, že človek už od pradávna hľadal rovnováhu v pokoji vidieka, podávajú svedectvo desiatky zachovalých vidieckych šľachtických sídel. Prenesme sa však do súčasnosti. Hektika miest v nás prebúdza túžbu splynúť s prírodou, pokochať sa krásami svojráznej krajiny, aktívne si oddýchnuť a okúsiť život našich predkov všetkými zmyslami. Záujem je obojstranný: slovenský vidiek sa prestáva spoliehať na príjmy poľnohospodárskej výroby a začína objavovať svoju rekreačnú funkciu. Podnikanie v tomto sektore je však behom na dlhú trať: návratnosť investícií je riziková a výnosy pohlcuje neustála potreba reinvestovania. Idylická poloha, kultúrne alebo historické bohatstvo samy osebe nie sú zárukou istého zisku. Kto chce zaujať v prostredí tvrdej konkurencie, musí ponúkať široké spektrum možností aktívneho trávenia voľného času za každého počasia. Skvelým riešením je prestavba nevyužívaných hospodárskych objektov na agroturistické zariadenia s ponukou zážitkových a oddychových aktivít (dojenie kráv, mútenie masla, pečenie chleba v peci, pradenie a tkanie, práca v záhrade a na bylinkovom záhone, príprava a ochutnávka tradičných jedál, jazdeckto a rybárstvo), ukážok tradičných remesiel a gazdovských prác, prehliadok úžitkových predmetov a regionálnych špecialít z bioprodukcie, ale i kultúrneho využitia (tradičná cimbalová či slá-

Slovensko je krásna krajina a má čo ponúknuť. Dajme o tom vedieť a využime ten ohromný potenciál kultúrneho a vidieckeho turizmu, ktorý je v našich obciach. Preto, aby mali budúcnosť.

Ing. Jaroslav Mendel

generálny riaditeľ Národného osvetového centra
v období rokov 2017 - 2018

čiková muzika). Každá z 2 927 obcí na Slovensku má svoj potenciál a je len na nich, či ho dokážu zužitkovať. Dovoľte, aby som na tomto mieste ocenil tie obce, ktorým sa podarilo naštartovať aktivitu miestnych podnikateľov a obyvateľov a vytvoriť komplexný a atraktívny produkt cestovného ruchu. Uznanie patrí aj propagačným inštitúciám, agentúram pre regionálny rozvoj, záujmovým zväzkom vidieckej agrárnej turistiky, ako aj organizáciám cestovného ruchu, ktoré aktívne budujú turistický imidž regiónu prostredníctvom cielenej propagácie a certifikácie mikroregiónov. Pri príležitosti 20. výročia Programu obnovy dediny by som rád povzbudil samosprávy a partnerov z radov fyzických a právnických osôb, aby pod záštitou tohto programu spájali svoje sily do verejno-súkromných partnerstiev a využívali organizačné a odborné podmienky na to, aby mohli vlastnými silami zúročovať domáci ľudský kapitál a materiálne zdroje a rozvíjať prírodné a kultúrne hodnoty pomocou systémových riešení a finančných zdrojov z grantov a fondov. Všetkým aktérom želim bohatú inšpiráciu a veľa úspechov pri rozvoji vidieka.

Ing. Zoltán Kovács

sekcia cestovného ruchu
Ministerstvo dopravy a výstavby
Slovenskej republiky

» Program obnovy dediny

Program obnovy dediny (POD) je známym, ale hlavne obľúbeným a úspešným nástrojom rozvoja vidieka v štátoch vyspelej Európy a jeho hlavným cieľom je udržať človeka na vidieku.

Nositelom POD na Slovensku je Ministerstvo životného prostredia SR. Organizáciou a odbornou garanciou POD na Slovensku bola poverená Slovenská agentúra životného prostredia, ktorá poskytuje pre obce poradenstvo, spracúva metodické podklady, zabezpečuje monitoring dotácií, propagáciu, osvetu, vzdelávanie, medzinárodnú spoluprácu. Cieľom POD je vytvoriť ekonomické, organizačné a odborné predpoklady podpory vidieckych komunít na to, aby sa vlastnými silami snažili o harmonický

rozvoj zdravého životného prostredia, zachovávanie prírodných a kultúrnych hodnôt vidieckej krajiny a rozvoj environmentálne vhodných hospodárskych aktivít s dôrazom na identitu a špecifiká tohto prostredia. Systémová realizácia POD sa začala v roku 1997, keď vláda SR schválila materiál Program obnovy dediny na Slovensku, aktualizácia 1998. Jeho garantom sa stalo MŽP SR v spoluprá-

ci s Ministerstvom pôdohospodárstva SR. Výkonným garantom POD sa stala SAŽP. Pokračovanie POD po roku 1999 bolo v oblasti finančnej podpory bez zmeny kompetencií potvrdené uznesením vlády SR č. 486/1999 a prebieha dodnes.

Pri obnove dediny je dôležitá spoluúčasť jej obyvateľov a spolupráca odborníkov smerovaná k zachovaniu kultúrnej kontinuity, tradícií a charakteristického vzhľadu vidieckeho sídla a krajiny. Obce každoročne podávajú žiadosti vo forme jednoduchých projektových formulárov, ktorými deklarujú záujem o systémové riešenie svojho rozvoja a obnovy, ako aj schopnosť uchádzať sa o finančné zdroje z rôznych grantov a fondov. Termín podávania žiadostí je každoročne k 31. októbru. Finančné

zdroje na dotácie pre obce a mikroregióny (MR) z POD poskytuje MŽP SR prostredníctvom Environmentálneho fondu. SAŽP je v tomto procese poverená vecnou a finančnou administráciou dotácií vrátane kontroly. Obce uzatvárajú zmluvy o poskytnutí dotácie s Environmentálnym fondom, o výške celkovej sumy určenej na dotácie z POD rozhoduje minister ŽP. Program však hlavne vytvoril priestor na miestny rozvoj v podmienkach EÚ – uplatňuje a rozvíja princípy regionálnej

a štrukturálnej politiky, Miestnej agendy 21, pracuje metódami endogénneho rozvoja, čím zvyšuje absorpčnú schopnosť štrukturálnej pomoci vo vidieckom priestore a aktívne prispieva k podpore integrovaného rozvoja vidieka. Drobnými realizáciami zlepšuje a skvalitňuje prostredie - hlavne verejné priestranstvá a objekty, čím vytvára podmienky na rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a zvyšuje ekologické povedomie obyvateľov.

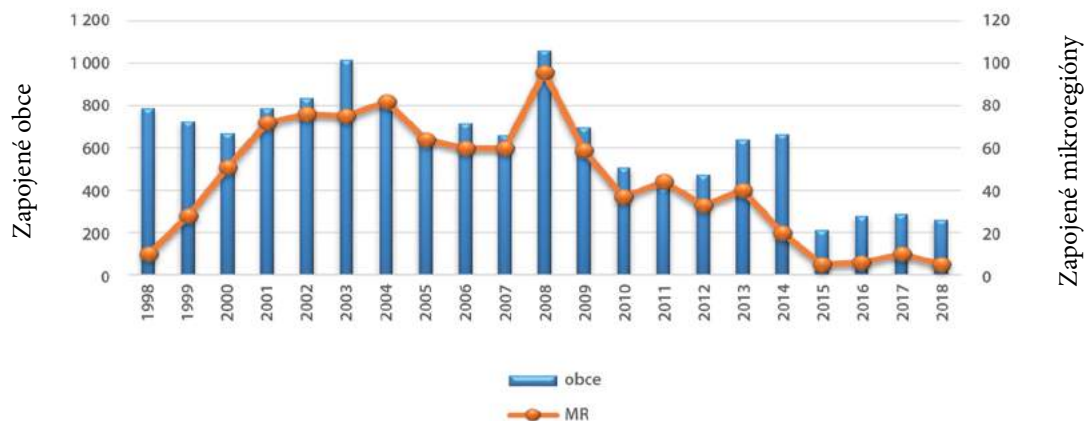

Tabuľka č. 1: Počet žiadostí obcí a mikroregionálnych združení (MR) obcí v rokoch 1998-2018

Počet žiadostí obcí/MR	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Obce	786	724	667	786	834	1 016	817	635	715	661	1060
MR	10	28	51	72	76	75	82	64	60	60	96

Počet žiadostí obcí/MR	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1998 - 2018
Obce	697	504	406	472	635	663	209	277	286	260	13 110
MR	59	37	44	33	40	20	5	6	10	5	933

Graf č. 1: Počet žiadostí obcí a mikroregionálnych združení (MR) obcí v rokoch 1998-2018

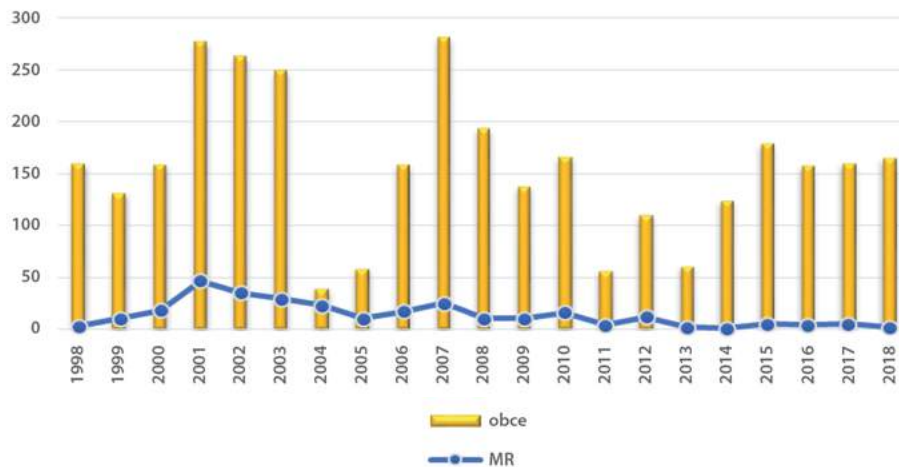

Tabuľka č. 2: Počet dotácií obciam a mikroregionálnym združeniam obcí (MR) v rokoch 1998-2018

Počet dotácií obciam/MR	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Obce	160	131	159	277	263	249	40	58	159	281	193
MR	3	10	18	46	35	29	23	10	17	25	10

Počet dotácií obciam/MR	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1998 - 2018
Obce	138	166	56	110	61	124	179	158	160	165	3 287
MR	10	16	4	12	2	1	5	4	5	2	287

Graf č. 2: Počet dotácií obciam a mikroregionálnym združeniam obcí (MR) v rokoch 1998-2018

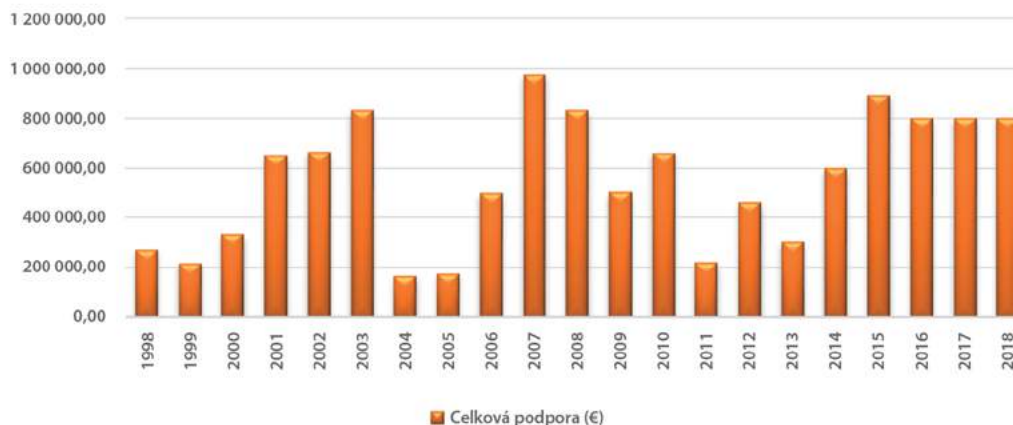

Tabuľka č. 3: Výška poskytnutej podpory v rokoch 1998 - 2018

Celková podpora (€)	1998	1999	2000	2001	2002	2003
	ŠFŽP	ŠFŽP	ŠFŽP	ŠFŽP	SREP MŽP SR	SREP MŽP SR
	268 870,74	215 760,47	331 939,18	647 281,41	663 878,37	829 847,97
Celková podpora (€)	2004	2005	2006	2007	2008	2009
	výnos MŽP SR	výnos MŽP SR	Envirofond	Envirofond	Envirofond	Envirofond
	165 836,81	173 604,19	497 576,84	974 905,39	829 847,97	501 393,00
Celková podpora (€)	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Envirofond	Envirofond	Envirofond	Envirofond	Envirofond	Envirofond
	659 528,00	218 494,00	459 377,38	300 000,00	596 449,08	891 159,50
Celková podpora (€)	2016	2017	2018	1998 – 2018		
	Envirofond	Envirofond	Envirofond			
	799 426,70	800 000,00	799 864,17	11 625 041,17		

ŠFŽP - Štátny fond životného prostredia, SREP - Sekcia riadenia environmentálnych projektov, MŽP SR - Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky

Graf č. 3: Výška poskytnutej podpory v rokoch 1998 - 2018

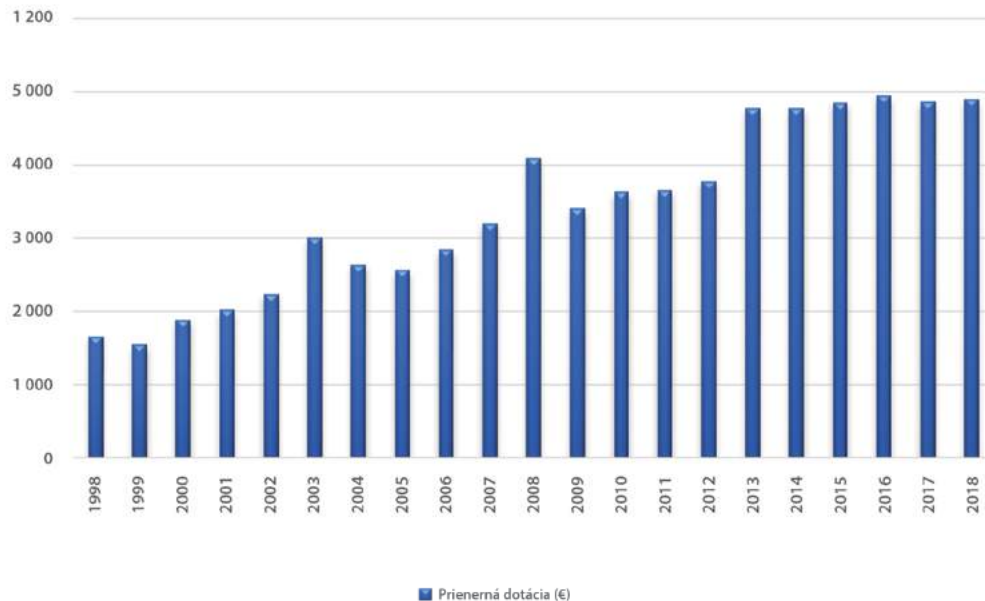

Tabuľka č. 4: Výška priemernej dotácie v rokoch 1998 - 2018

Priemerná dotácia (€)	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Priemerná dotácia (€)	1 650	1 530	1 875	2 004	2 228	2 985	2 632	2 553	2 827	3 186	4 088

Priemerná dotácia (€)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1998 - 2018
Priemerná dotácia (€)	3 388	3 624	3 642	3 765	4 762	4 772	4 843	4 935	4 848	4 884	3 382

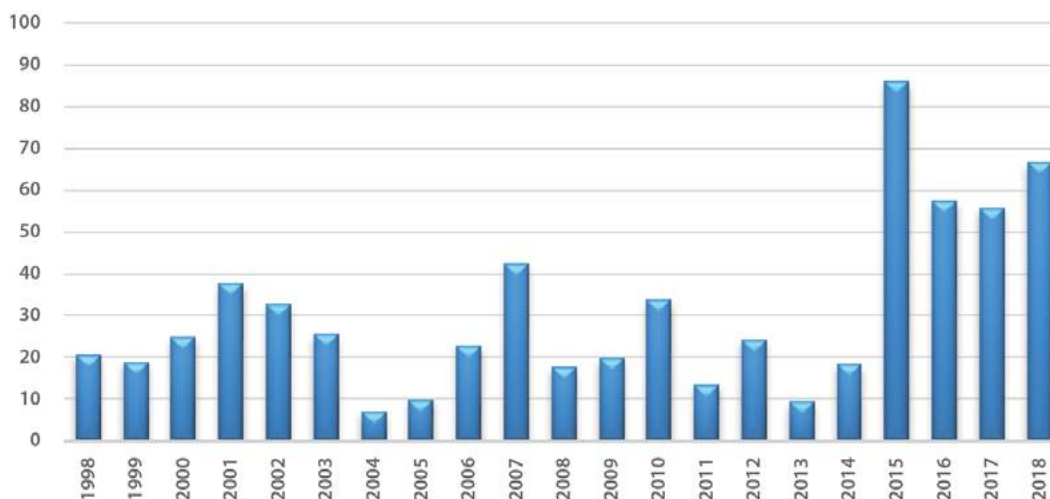
Graf č. 4: Výška priemernej dotácie v rokoch 1998 - 2018

Tabuľka č. 5: Percentuálny podiel podporených žiadostí v rokoch 1998 - 2018

% podporených žiadostí	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	20,48	18,75	24,65	37,65	32,75	25,48	7,01	9,73	22,71	42,44	17,56
% podporených žiadostí	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1998 - 2018
	19,58	33,64	13,33	24,16	9,33	18,30	85,98	57,24	55,74	66,67	27,90

Graf č. 5: Percentuálny podiel podporených žiadostí v rokoch 1998 - 2018

➤➤ Rekonštrukcia a budovanie autobusových zastávok, altánkov a prístreškov

V úvodných rokoch Programu obnovy dediny (POD) bola v obciach hlavným cieľom rekonštrukcia a budovanie infraštruktúry. Do tejto oblasti spadala výmena starých, zvyčajne plechových autobusových zastávok za objekty, ktoré okrem funkčnosti budú spĺňať aj estetické kritériá. To sa dosiahlo originálnou architektúrou zastávok, prispôbením miestnemu tvarosloviu a tiež použitím domácich prírodných materiálov, hlavne dreva a kameňa. Neskôr začali obce pri revitalizácii obecných priestorov budovať v tomto zmysle aj rôzne prístrešky a altánky slúžiace nielen domácim, ale aj návštevníkom obce a turistom.

Mikroregión Rimava a Rimavica, 2005

Badan, 2006

Rakovo, 2015

Príbelce, 2007

Muránska Dlhá Lúka, 2013

Pohorelá, 2008

Horná Ždaňa, 2006

Plavnica, 2014

Kolbasov, 2016

Hostie, 2017

Priepastné, 2015

➤➤ Amfiteátre

Cieľom projektov bola revitalizácia alebo budovanie miest pre kultúrno-spoločenské aktivity obcí (amfiteátre). Pri realizácii podporených projektov amfiteátrov sa kládol dôraz na využitie prvkov miestnej ľudovej architektúry a ich vkusné zapracovanie do stavieb budovaných z domácich materiálov.

Korytárky, 2009

Rimavské Zalužany, 2012

Malatiná, 2015

Dúbrava, 2016

Matiašovce, 2016

Matiašovce, 2016

Environmentálna výchova, vzdelávanie a osвета

Aktivity v tejto oblasti boli zamerané na zlepšovanie environmentálneho povedomia, realizáciu programov environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu, tvorbu výstav, posterov, publikácií a učebníc s environmentálnou tematikou, odborné besedy, informačné akcie. Taktiež išlo o aktivity podporujúce udržiavanie tradičných spôsobov starostlivosti o krajinu, tradícií charakteristických pre daný región a realizáciu výchovno-vzdelávacích podujatí. Cieľovou skupinou týchto aktivít boli predstavitelia samosprávy, deti, mládež a široká verejnosť.

Šajdikove Humence, 2017

Šajdikove Humence, 2017

Mikroregión Klátovské rameno, 2017

Kynceľová, 2015

Kurimany, 2016

Párnica, 2016

Málinec, 2017

» Detské ihriská, športoviská

Na využitie voľného času detí a mládeže v obciach boli zamerané projekty na obnovu a budovanie detských ihrísk a workoutových športových zariadení. Na tvorbu detských ihrísk sa využili prírodné materiály. Súčasťou realizácie zvyčajne bolo aj zhotovenie drobnej architektúry (lavičiek, smetných košov, stojanov na bicykle...).

Stožok, 2008

Petrovce, 2015

Bojná, 2015

Dubodiel, 2015

Štefanov nad Oravou, 2015

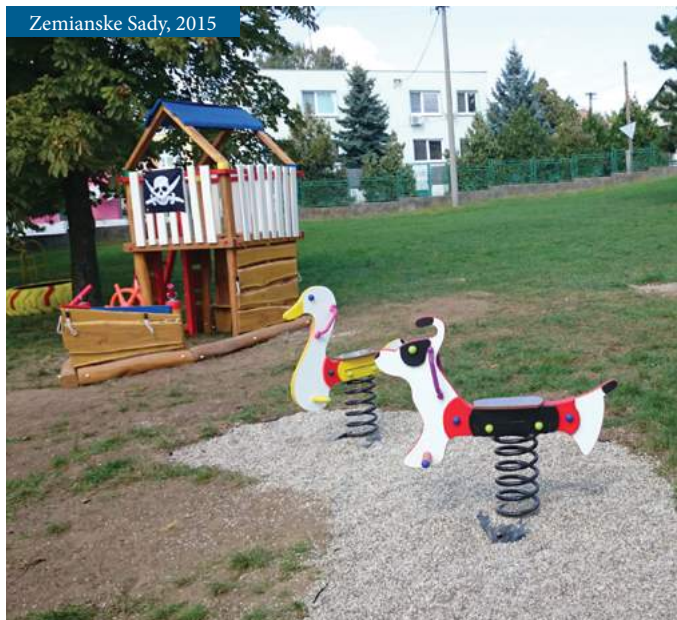
Kladzany, 2015

Muránska Dlhá Lúka, 2015

Zemianske Sady, 2015

Kluknava, 2016

Šarišské Jastrabie, 2017

Hostie, 2018

»» Details

Súčasťou väčšiny realizovaných projektov boli prvky drobnej architektúry, pri tvorbe ktorých boli využité miestna tradícia, legenda, tvaroslovné prvky používané v miestnej architektúre, ale aj momentálne nápady tvorcov. Tieto detaily zapracovali do lavičiek, vstupov do obcí, plastík zvierat a ľudí, pecí na chlieb, plotov, zábradlí...

Liptovská Teplička, 2015

Baďan, 2008

Fričkovce, 2015

Leváre, 2006

Leváre, 2006

Petrovce, 2015

Krivany, 2015

Baďan, 2016

Lipová, 2016

Poniky, 2017

Podbrezová, 2015

»» Infraštruktúra, spevnené plochy, chodníky

Na zvýšenie bezpečnosti a zlepšenie kvality života na vidieku pribudli infraštruktúrne prvky ako chodníky a spevnené plochy. Tie boli budované z prírodného lomového kameňa, ale aj z vodopriepustnej dlažby s jednoduchými tvarmi (štvorec, obdĺžnik), resp. zo zatravnovacej dlažby. Použitie rôznofarebnej dlažby umožnilo napr. vytvorenie ornamentu z miestnej ľudovej výšivky.

Čaka, 2015

Vyšná Hutka, 2015

Vyšné Zálužie, 2015

➤➤ Mostíky, lavičky cez vodu

Pohyb obyvateľov cez drobné vodné toky mimo hlavných komunikácií obce od nepamäti umožňovali rôzne lavičky a mostíky. V rámci projektov Programu obnovy dediny (POD) boli vybudované hlavne v dedinskom prostredí esteticky a materiálovo vhodné mostíky. Okrem týchto objektov bola podporená aj výstavba mostíkov tvoriacich vyhliadky na vodných plochách alebo mostíky tvoriace súčasť náučných chodníkov.

Čierny Potok, 2008

Ladzany, 2008

Kráľovce-Krnišov, 2009

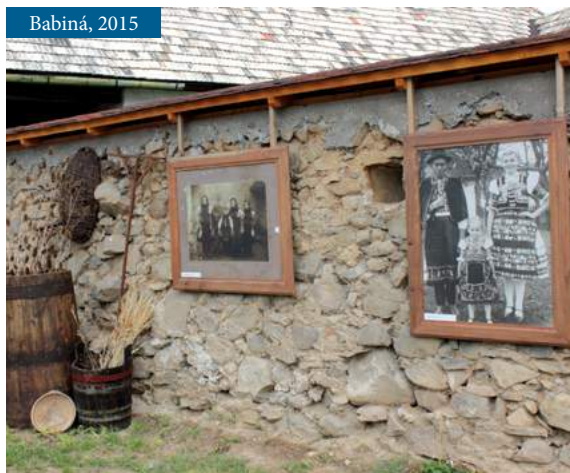

Gočovo, 2010

➤➤ Múzeá, náučné a turistické chodníky

Na zachovávanie vedomostí a informácií o tradičnom spôsobe života na dedine, odievaní, bývaní, používanom náradí a pod. boli z prostriedkov POD zriaďované obecné múzeá. Vybuďovali sa aj náučné chodníky zamerané na pamätihodnosti, prírodné pamiatky, využitie krajiny a pod. Pre lepšiu orientáciu turistov sa realizovalo aj značenie turistických chodníkov a cyklochodníkov.

Babiná, 2015

Kluknava, 2015

Príbelce, 2005

Runina, 2015

Párnica, 2016

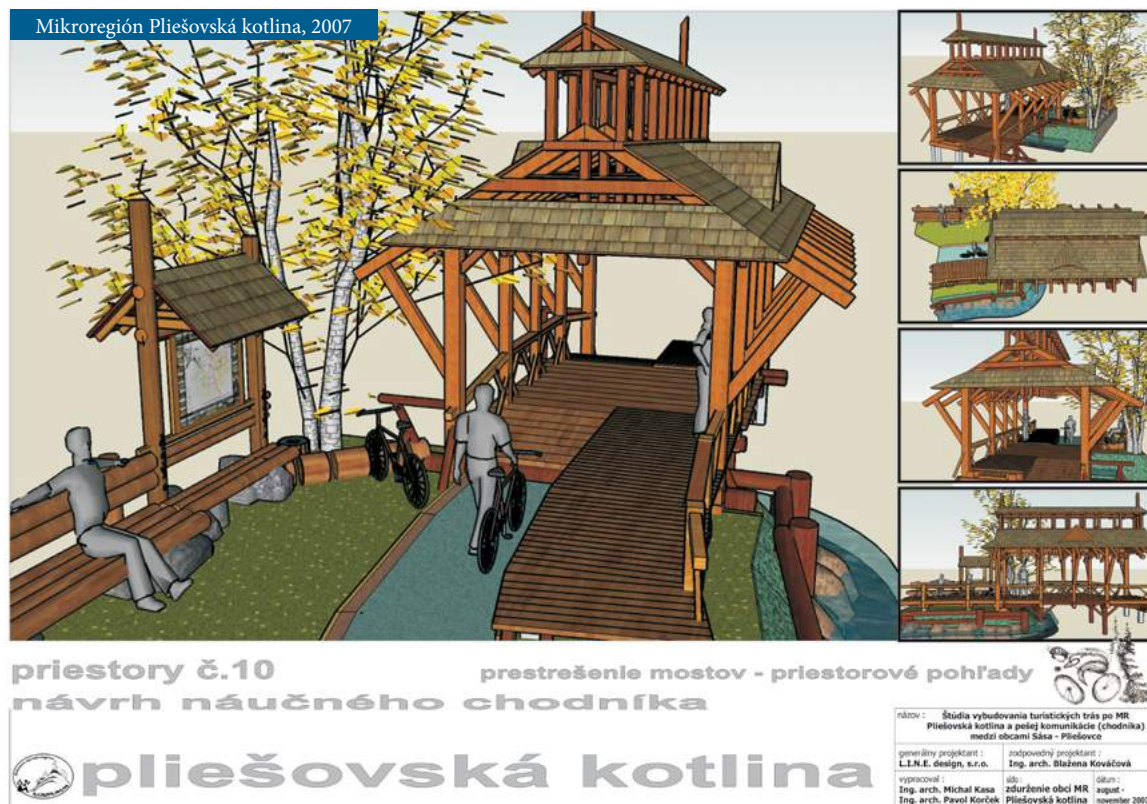
Mikroregión Obručná, 2016

➤ Projektová dokumentácia

Súčasťou plánovania bolo aj zhotovenie projektových dokumentácií a štúdií. Tie boli zamerané na územný rozvoj obcí, budovanie infraštruktúry, revitalizáciu verejných priestorov, rekonštrukciu alebo budovanie objektov, náučných a turistických chodníkov vrátane ich vybavenia, výsadbu zelene a pod.

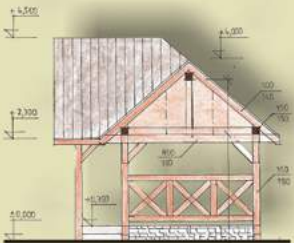

Muránska Lehota, 2007

TRŽNICA S PÓDIOM

POHĽAD NA RIEŠENÝ PRIESTOR - SOUČASNÝ STAV

REZ AA M 1 : 50

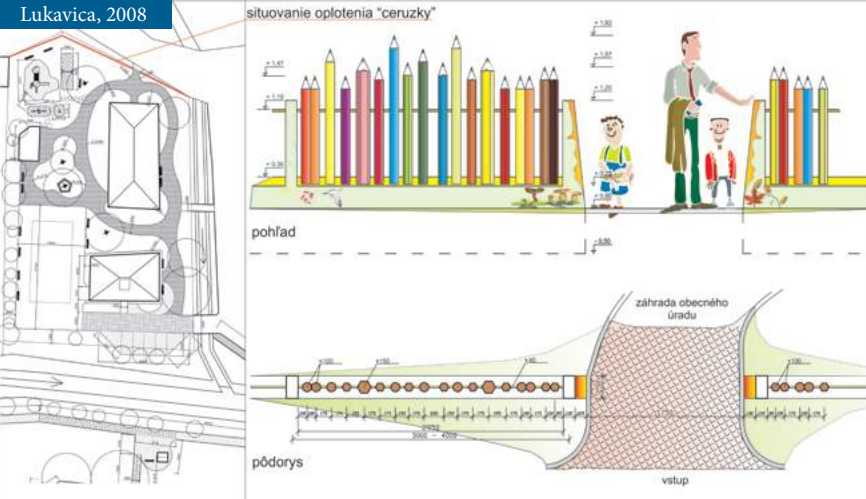

POHĽAD ČELNÝ M 1 : 50

Projektová dokumentácia komplexnej úpravy verejných priestranstiev v obci *Muránska Lehota*

Lukavica, 2008

situovanie oplotenia "ceruzky"

pohľad

pôdorys

záhrada obecného úradu

vstup

návrh oplotenia detského ihriska pri obecnom úrade

Oplotenie detského ihriska je navrhnuté tak aby už z diaľky bolo jasné pre koho je priestor za ním určený. Pestrá paleta farieb upútá každého okoloidúceho. Oplotenie je navrhnuté z drevených kolov, v hornej časti zahnutých do oblúka. Koly sú pripevnené k nosnému múru kovovou tyčou, ktorá prechádza cez všetky koly. Dolná strana kolov je prichytená kovovou pásovinkou k mŕtku.

Všesportový areál a obecný park

Lokalizácia	Obj. arch. Mikuláš Hroza	vypracoval
Zaujímavé	L. N. S. obecný úrad	predstavuje
Obj. arch.	Mikuláš Hroza	2 0 0 8

» Revitalizácia verejných priestranstiev, budovanie oddychových zón

Celkový vzhľad obce je výsledkom starostlivosti o jednotlivé verejné priestranstvá. Preto je snahou obcí tieto priestranstvá revitalizovať a budovať na nich priestory na oddych a rôzne voľnočasové aktivity, ktorých súčasťou je výsadba drevín a drobnej zelene, zvyšujúcich estetickú hodnotu realizácií. Oddychové zóny a objekty boli tiež budované aj mimo zastavaného územia obcí, napr. pri vodných plochách, turistických trasách, zaujímavých miestach a objektoch. Pri ich realizácii sa budujú rôzne prístrešky, ohniská, sedenia, vykonáva sa úprava prameňov a pod.

Lišov, 2008

Komoča, 2014

Tehla, 2014

Bacúrov, 2015

Šajdkove Humence, 2015

Bojná, 2015

Liptovská Teplička, 2015

Baďan, 2016

Málinec, 2017

Kapušany, 2017

Kaluža, 2016

Babindol, 2017

» Skládky, zberné dvory, separovaný zber, kompostovanie

Pri zlepšovaní kvality života a zvyšovaní estetického vzhľadu obcí sa nezabudlo ani na likvidáciu tzv. čiernych skládok odpadu, nachádzajúcich sa prevažne v extraviláne obcí. Sanácia týchto skládok bola často spojená s následnou rekultiváciou lokalít spojenou s výsadbou zelene. Na zlepšenie odpadového hospodárstva boli v obciach vybudované zberné dvory, vytvárali sa podmienky pre separovaný zber a kompostovanie odpadu. Tieto aktivity boli zvyčajne spojené s osvetovými aktivitami.

Čerenčany, 2006

Hrušov, 2006

Prestavky, 2008

Veľké Turovce, 2014

Jablonka, 2015

Jablonka, 2016

Voľa, 2014

Jablonka, 2016

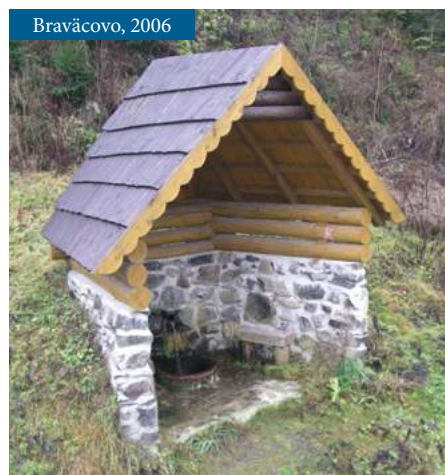

Veľké Turovce, 2014

➤ Pramene a studne

Prístup k pitnej vode bol základnou podmienkou pre vznik usadlostí a obcí. Dnes, keď sú v obciach vybudované vodovody, význam prameňov, studničiek a studní ustúpil do úzadia a tieto lokality a objekty začali pustiť. Ich revitalizáciou sa prostredníctvom POD vytvorili podmienky na využitie lokalít ako oddychových zón, zlepšil sa prístup k pitnej vode a v neposlednom rade sa zvýšila estetická hodnota lokality.

Kluknava, 2015

Topoľa, 2017

Močiar, 2008

Sudince, 2008

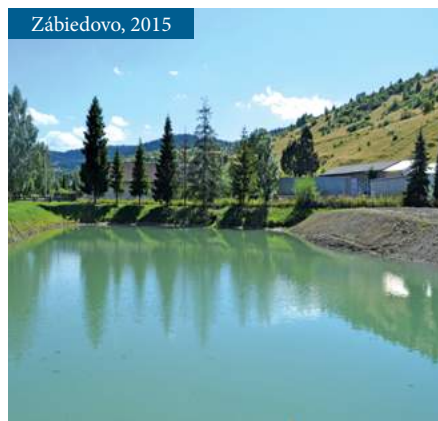

Tekovská Breznica, 2015

➤➤ Zachytávanie dažďovej vody, protipovodňové opatrenia

Klimatické zmeny prinášajú problémy, ako sú nedostatok vody a vysušanie krajiny, resp. jej prebytok pri nadmerných zrážkach spojených so škodami na majetku i na krajine. Z týchto dôvodov sa v obciach začali realizovať opatrenia na zachytávanie dažďovej vody na jej ďalšie využitie (napr. budovanie dažďových záhrad, nádrží na zachytávanie vody zo striech), ale aj opatrenia v krajine zabezpečujúce zasakovanie zrážkovej vody v mieste jej dopadu. Na zabezpečenie protipovodňovej ochrany sa budovali nové a prečistovali existujúce vodohospodárske objekty (vodné toky a nádrže, zberné, záchytné a odvodňovacie kanály a jarky), v zastavanom území sa budovali odvodňovacie priekopy a rigoly.

Leváre, 2005

Bzovská Lehôtka, 2007

Vítkovce, 2014

Vítkovce, 2014

Žabokreky nad Nitrou, 2015

Podhorany, 2015

➤ Zelená infraštruktúra

Už v minulosti ľudia výsadbu nerealizovali iba okolo svojich príbytkov, ale i v širšom okolí, na námestiach, cintorínoch, pri božích mukách, pozdĺž komunikácií a vodných tokov. Zakladanie nových vegetačných prvkov sa v súčasnosti v krajine realizuje s cieľom obnovy polyfunkčného charakteru krajiny, protieróznej ochrany pôdy, zvýšenia ekologickej stability a krajnotvornej hodnoty krajiny a tiež využitia krajiny na rekreáciu a cestovný ruch. Tvar výsadiel môže byť plošný, líniový alebo solitérny. Pri výsadbe sa využívajú ovocné dreviny, resp. ostatné pôvodné dreviny prirodzene sa vyskytujúce v danom území.

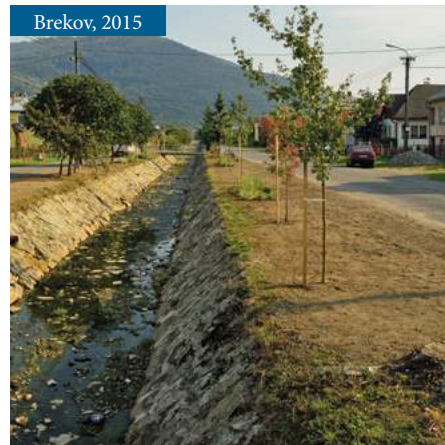
Veľký Ďur, 2014

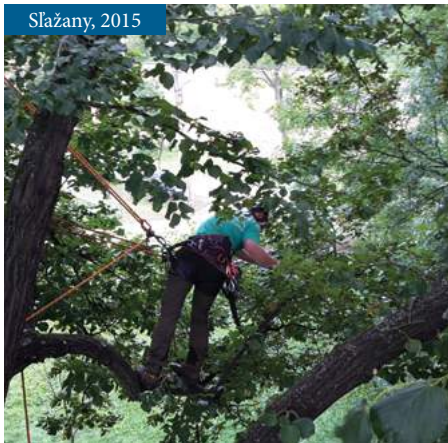
Bodzianske Lúky, 2015

Brekov, 2015

Sľažany, 2015

Sľažany, 2015

Dvory nad Žitavou, 2017

➤➤ Zvonice, kaplnky, cintoríny, božie muky, pomníky padlým hrdinom

Súčasťou sídelných štruktúr i krajiny sú aj cintoríny a sakrálné objekty, ako zvoničky, kaplnky a božie muky. Zlepšovanie kvality životného prostredia sa dotklo aj revitalizácie cintorínov, ktoré spočívali v obnove oplotení, v zlepšovaní prístupu k hrobovým miestam, v budovaní spevnených plôch, osvetlenia, lavičiek na oddych, pričom sa nezabudlo ani na starostlivosť o existujúcu zeleň, resp. jej doplnenie. Revitalizácia sa dotkla aj priestorov pomníkov obetiam vojen, objektov sakrálnnej architektúry a ich okolia. Jej súčasťou bola aj výsadba záhonov a drevín.

Horný Tisovník, 2011

Horný Tisovník, 2011

Horný Tisovník, 2010

Prochot, 2006

V rámci Programu obnovy dediny sa každoročne v máji konajú semináre pre príjemcov dotácií, týkajúce sa procesu uzatvorenia zmluvy, vyplňania jednotlivých dokladov k podpisu zmlúv z Environmentálneho fondu, samotného čerpania poskytnutej dotácie. Na seminároch je prezentovaná štatistika podporených obcí. Obce sú upozornené na často sa vyskytujúce chyby či už pri vyplňaní jednotlivých dokumentov k uzatvoreniu zmlúv, alebo k samotnému záverečnému vyúčtovaniu. Semináre sa konajú v troch vybraných obciach regiónov Slovenska. Zástupcovia obcí sa každoročne zúčastňujú na týchto seminároch, o ktorých sú oboznámení emailom zo strany Slovenskej agentúry životného prostredia.

➤ Súťaž Dedina roka

Neoddeliteľnou časťou samotnej filozofie programu je aj prezentácia dosiahnutých výsledkov v oblasti starostlivosti o vidiek, prezentácia konkurencieschopnosti, výnimočnosti a schopnosti slovenských dedín prinášať inovatívne spôsoby riešenia v procese starostlivosti o svoje prostredie. Už v roku 1990 Európske pracovné spoločenstvo pre rozvoj vidieka a obnovu dediny (ARGE) zorganizovalo prvý ročník súťaže o Európsku cenu obnovy dediny. Národnou formou tejto súťaže je súťaž Dedina roka, ktorú Slovenská republika organizuje úspešne už od roku 2001. Cieľom súťaže je preveriť úspešnosť fungovania Programu obnovy dediny na Slovensku. Prezentuje úspechy, výnimočnosť slovenskej dediny a tvorivej práce jej predstaviteľov a obyvateľov na rozvoji ich domova a povzbudzuje ich do ďalších aktivít. Zdôrazňuje tradície a rozmanitosť kultúry a krajiny vidieckych regiónov, poukazuje na snahu slovenských dedín priblížiť sa obnove obcí na európskej úrovni. Súťaž zároveň upriamuje pozornosť verejnosti a politikov na fakt, že vidiecky priestor je podstatnou a nezanedbateľnou súčasťou Slovenska, a na snahu

predstaviteľov vidieka upevniť jeho postavenie v politike a spoločnosti. V súťaži Dedina roka sa v rámci filozofie Programu obnovy dediny môže zúčastniť každá obec Slovenskej republiky bez štatútu mesta, ktorá dokáže prezentovať vynikajúce a príkladné aktivity, iniciatívy uskutočnené v procese obnovy dediny a v zmysle trvalo udržateľného rozvoja vidieka.

V roku 2017 sa uskutočnil už 9. ročník súťaže Dedina roka, ktorého vyhlasovateľmi boli Ministerstvo životného prostredia SR, Slovenská agentúra životného prostredia, Spolok pre obnovu dediny a Združenie miest a obcí Slovenska. Generálnym partnerom súťaže bola COOP Jednota Slovensko, spotrebné družstvo, a organizátorom Slovenská agentúra životného prostredia. Do súťaže sa v roku 2017 prihlásilo 20 obcí.

Predmet súťaže a zameranie hodnotených oblastí:

Súťažiaci obce musia prezentovať komplexne vykonávaný rozsah obnovy dediny v hodnotených oblastiach, pričom ciele by nemali byť plnené iba samosprávou, ale aj ďalšími partnermi. V rámci súťaže sú dediny posudzované na základe nasledujúcich okruhov hodnotiacich kritérií:

DEDINA AKO HOSPODÁR

... charakterizuje ju prítomnosť, výkonnosť a verejná angažovanosť miestnych podnikov, závodov a iných hospodárskych subjektov, súčinnosť poľnohospodárov, lesníkov a obce, ekologicky únosné a racionálne využívanie a zaobchádzanie s miestnymi zdrojmi, surovinami a ich využitie vo výrobe, vytváranie podmienok pre zvyšovanie zamestnanosti.

DEDINA AKO MALOVANÁ

... sa môže pochváliť viacerými obnovenými objektmi a drobnou architektúrou, súladom starého a nového, čitateľným prejavom stavebného poriadku a snahou rešpektovať regionálnu architektúru v novej výstavbe, čistotou a celkovým vzhľadom obce.

DEDINA AKO KLENOTNICA

... sa posudzuje v rámci uchovávaní kultúrnych hodnôt, realizácie kultúrnych aktivít, pestovania miestnej hrdosti, zachovávaní tradícií, zvykov a zručnosti. Do úvahy sa berie uchovanie pôvodných objektov ľudového staviteľstva, ochrana prírodných a kultúrnych lokalít, celková atmosféra a originalita obce.

DEDINA AKO POSPOLITOSŤ

... charakterizuje ju rozsah a rôznorodosť spolkovej, klubovej a inej záujmovej

činnosti, podmienky na verejné spoločenské stretnutia, sociálne služby a charita, starostlivosť o dôchodcov, mládež a marginalizované skupiny, stav výchovy, vzdelávania a osvetu, podmienky pre šport a oddych, komunikácia a práca s ľuďmi, občianska angažovanosť a spolupráca.

DEDINA AKO PARTNER

... sa posudzuje podľa uzavretých dohôd a fungujúcich partnerstiev, uplatnených metód a stratégie zabezpečovania udržateľného rozvoja vrátane existencie rozvojových dokumentov, medziobecnnej a cezhraničnej spolupráce, odovzdávania skúseností a kultúry partnerských vzťahov.

DEDINA AKO HOSTITEĽ

... sa prejavuje predovšetkým dobrou úrovňou zariadení slúžiacich cestovnému ruchu ubytovacích, stravovacích, športových, kultúrno-spoločenských a doplnkových služieb a využívaním prvkov miestneho koloritu. K tomu patrí pohostinnosť, sprístupnenie miestnych atraktivít, kvalitné informácie, priestorové informačné značenie, propagácia, náučné a turistické chodníky, cyklotrasy a verejné oddychové miesta.

DEDINA AKO ZÁHRADA

... je taká, ktorá sa stará o krajinu a verejné priestranstvá ako o vlastnú záhradku. Udržiava životné prostredie na vysokej úrovni, chráni čistotu vody, vzduchu, pôdy, dbá na správnu likvidáciu odpadov, využíva environmentálne šetrné

technológie a postupy, pri výsadbe zelene propaguje staré a krajové odrody, podporuje environmentálnu a regionálnu výchovu a vzdelávanie svojich občanov.

Do hodnotenia vstupujú kritéria udržateľnosti, koncepcnosti, schopnosti prezentovať sa, ojedinelosti a originality prístupov, myslenia obyvateľov, riadenia samosprávy, ale aj súladu s mottom súťaže o Európsku cenu obnovy dediny.

➤ Európska cena obnovy dediny

Cieľom Európskeho pracovného spoločenstva pre rozvoj vidieka a obnovu dediny (ARGE) so sídlom vo Viedni je predovšetkým posilniť medzinárodnú výmenu skúseností medzi členskými krajinami a regiónmi EÚ, vytvárať pozitívny verejný záujem o problémy ľudí žijúcich na vidieku a čo najlepšie podporovať rozvoj životaschopných a atraktívnych dedín a udržiavanie krajiny.

ARGE uskutočňuje celý rad aktivít v rôznych európskych regiónoch, ktoré sa sústreďujú predovšetkým na ekologické, ekonomické, sociologické a kultúrne otázky života na vidieku. Popri medzinárodných kongresoch, rokovaníach a diskusných fórach, početných publikáciách a pravidelných exkurziách organizuje v dvojročných intervaloch súťaž o Európsku cenu obnovy dediny.

Slovenská republika je členom ARGE prostredníctvom MŽP SR od roku 1997 a odvtedy sa pravidelne zúčastňuje na zasadnutiach riadiaceho výboru ARGE, kongresov a študijných ciest po krajinách EÚ zameraných na ochranu a tvorbu krajiny, má prístup k veľkému množstvu odborných materiálov a do európskej súťaže vyslala deväť obcí – víťazov národnej súťaže Dedina roka (Soblahov, Hrušov, Vlachovo, Liptovskú Tepličku, Dobrú Nivu, Oravskú Lesnú, Malé Dvorníky, Spišský Hrhov a Oravskú Polhору).

Súťaž o Európsku cenu obnovy dediny je organizovaná s cieľom prezentovať a oceniť obzvlášť výnimočné a príkladné procesy rozvoja a obnovy vo vidieckych oblastiach Európy – s prihliadnutím na ekonomický a kultúrny kontext. Hlavným kritériom je, aby opatrenia

realizované v súlade s víziami Európskeho pracovného spoločenstva pre rozvoj vidieka a obnovu dediny pre trvalo udržateľný rozvoj európskych dedín a vidieckych obcí, prispievali k posilňovaniu životaschopnosti vidieckych oblastí a zvyšovaniu kvality života na vidieku. Súťaž podporuje najmä tie dediny, vidiecke obce a združenia v Európe, ktoré stavajú aktuálne výzvy svojho prostredia na prístupoch „zdola“ a prostredníctvom realizácie inovatívnych, vizionárskych a trvalo udržateľných projektov zabezpečujú moderný a na budúcnosť orientovaný rozvoj. Preto by mala byť týmto lokalitám venovaná osobitná pozornosť, aby sa otvorili svojim regiónom, svojej krajine, Európe a zvyšku sveta. Zahŕňa to aj pripravenosť prevziať zodpovednosť za zdolanie veľkých prekážok v rámci svojich možností a nájsť správne riešenie.

Spišský Hrhov počas slávnostného odovzdávania ocenení v súťaži o Európsku cenu obnovy dediny 2016, Tihány, Maďarsko

Európska cena obnovy dediny 2016, Tihány, Maďarsko

Európska cena obnovy dediny 2016, Tihány, Maďarsko

Spíšský Hrhov ocenený Európskou cenou obnovy dediny 2016, Tihány, Maďarsko

Európska cena obnovy dediny 2018, Fliess, Rakúsko

Európska cena obnovy dediny 2018, Fliess, Rakúsko

Oravská Polhora ocenená Európskou cenou obnovy dediny 2018, Fliess, Rakúsko

Propagácia a osvetá

V rámci programu majú svoje nezastupiteľné miesto aj propagačno-prezentačné a osvetové aktivity. Slovenská agentúra

životného prostredia vydala a vytvorila niekoľko propagačných materiálov (brožúry, plagáty, informačné skladačky,

putovné panelové výstavy a pod.). Celý proces programu a jeho výstupy sú prezentované na www.obnovadediny.sk.

Agrokomplex Nitra, 2007

Teplý Vrch, 2009

MŽP SR, 2015

Dni vidieka v NR SR, Bratislava, 2016

Bátovce, 2018

Zemné, 2018

Vydala: Slovenská agentúra životného prostredia,
Banská Bystrica

Zostavili: Timotej Brenkus, Mária Mojžišová, Alexander Králik

Grafická úprava: CORETA, a. s.

Rok vydania 2019

Fotodokumentácia: archív SAŽP, Igor Supuka
www.obnovadediny.sk

Aktivita je realizovaná v rámci národného projektu

Zlepšovanie informovanosti a poskytovanie poradenstva v oblasti zlepšovania kvality životného prostredia na Slovensku.

Projekt je spolufinancovaný z Kohézneho fondu v rámci Operačného programu Kvalita životného prostredia.

